

Приложение 1.4
к основной образовательной программе
начального общего образования МБОУ
«Тевзанинская СОШ им. С.С.Зумаева»,
утвержденной приказом директора
от 29.08.2023 г. № 98/од

Рабочая программа
учебного предмета «Литературное чтение
на родном языке (чеченском)»
для начального общего образования
Срок освоения программы: 4 года
(1-4 классы)

Кхеторан кехат

«Ненан (нохчийн) маттахь литературни йешар» дешаран предметехула (предметан дакъа «Ненан мотт а, ненан маттахь йешар а») йолчу программийукъадогIу кхеторан йоза, Iаморан чулацам, дешаран предметан кхочушдан лору жамIаш, тематически планировани.

Кхеторан йозано гойту йукъара Iалашонаш а, предмет Iаморан декхарш а, ткъа иштта чулацам къасторан некъаш а, коьртачу тематически дакъойн маххадор а, «Ненан (нохчийн) маттахь литературин йешар» дешаран предметан дешаран планехь йолу меттиг а.

Программо шерашца билгалбо дешаран предметан чулацам а, дешархой «Ненан (нохчийн) маттахь литературни йешар» дешаран предметан гIирсашца Iаморан а, кхетош-кхиоран а, кхиоран а методически коьрта стратегиш а.

Хила леринчу жамIаша йукъалоцу дешаран берриге а муьрехь хила деза личностни и, метапредметни а жамIаш а, ткъа иштта дешаран хIора шеран предметни жамIаш а.

Тематически планированехь буьйцу программин чулацам билгалдаьхначу чулацаман дакъошца, гIуллакх кхочушдаран характеристика схъайобллу, хIара йа важа тема Iаморехь лелор пайде долу некъаш а, кепаш а йовзуйту.

Нохчийн мотт – нохчийн къоман мотт бу, оьрсийн маттаца цхъаьна Нохчийн Республикин пачхьалкхан мотт а бу, цу гIуллакхо дика хьелаш кхуллу и мотт Iалашбан а, кхион а. I-4-чу классашкахь «Ненан мотт а, ненан литература» а предметан декъехь хьобхуш йу ненан (нохчийн) маттахь литературин йешар, иза тIехъажийна йу дешархойн кхетаман-довзаран, хьасене хиларан, исбаьхьаллин-эстетикин таронаш кхион а, гIиллакх-оьздангаллин мехала болу хьежамаш кхолла а, бер нохчийн къоман культурина тIеозон а.

«Ненан (нохчийн) маттахь литературин йешар» предмет – гуманитарин дешаран коьртачех цхъа предмет йу, цо адам кхиаран кхетаман а, гIиллакх-оьздангаллин а тIегIа билгалдо. Литературин дешаро гIо до йешаран а, литература талларан а мехалла а ша кхидIа кхиарехь мел ладаме ду хууш а, шена хетачун бух балон а, барта а, йозанца а шена хетарг охьадила хууш а волу йешархо кхион а; хIара дуьне а, кху дуьненахь ша а вовзаран гIирс санна, йешар оьшуш хила а, стеган а, йукъараллин а йукъаметтигаш шера хилийта а.

Программо йукъалоцу кхеторан йоза а, предмет дIалацаран хила лерина жамIаш а, предметан чулацам а, программин хIора дакъа Iамон лерина долу сахьташ билгал а дохуш, тематикин планировани а, дарсел арахьарчу гIуллакхийн план а.

ХIара программа лерина йу ненан (нохчийн) меттан а, литературин а хьехархошна «Ненан (нохчийн) литература» предметана дешаран а, белхан а программаш хIиттон бухе йилла. Авторийн а, белхан а программаш йазйечеран йиш йу дешаран материал дIакхачорехь, хIотторехь а, сахьташ теманашка а, дакъошка а декъарехь шайна зеделлачух пайдаэца.

«Ненан (нохчийн) маттахь литературни йешар» Дешаран предметан йукъара характеристика

«Ненан (нохчийн) маттахь литературни йешар» дешаран предметан герггара белхан программа кечийна йу йуьхьанцарчу йукъарчу дешаран программа кхочушйечу хьукматашна. Программа тIехъажийна йу дешаран хьукматашна а, хьехархошна а методически гIо дарна, цо таро лур йу:

1) «Ненан (нохчийн) маттахь литературин йешар» дешаран предмет хьехаран процессехь Федеральни пачхьалкхан йуьхьанцарчу йукъарчу дешаран стандарташкахь билгалдина долу адаман кхиаран, метапредметни, предметни дешаран жамIаш кхузаманан лехамашца догIуш кхочушдан;

2) «Ненан (нохчийн) маттахь литературин йешар» дешаран предметан Iаморан хила лерина жамIаш а, чулацам а ФГОС НОО а; йуьхьанцарчу йукьарчу дешаран герггарчу хьесапан коьртачу программца (йукьарчу дешарехула федеральни дешаран-методически цхьаьнакхетараллин 2015-чу шеран 8-чу апрелехь № 1/15 протоколаца йинчу редакцехь) а; кхетош-кхиоран герггарчу хьесапан программца (магийна йукьарчу дешарехула федеральни дешаран-методически цхьаьнакхетараллин 2020-чу шеран 2-чу июнехь № 2/20 протоколаца бинчу сацамца) а догIуш, дешаран шерашца билгалдан а, структура хIоттон а;

3) Билгалчу классан башхаллаш тидаме а обьцуш, билггала долу дакъа-тема Iамон лерина дешаран хан а нисйеш, ткьа иштта дешаран материалан дакъош/теманахь дIалацарна тIехьажийна долу дешаран гIуллакхийн коьртачу кепех а пайда а обьцуш, календаран-тематически план хIоттон.

Программин чулацам тIехьажийна бу «Ненан мотт а, ненан маттахь литературин йешар а» предметан декъана йолчу йуьхьанцарчу йукьарчу дешаран коьрта программа дIалацарна Федеральни пачхьалкхан йуьхьанцарчу йукьарчу дешаран стандарташкахь билгалдинчу тIедахкарийн (тIедожор) жамIашка кхача.

«Ненан мотт а, ненан маттахь литературин йешар а» предметан декъана йолчу йуьхьанцарчу йукьарчу дешаран коьрта программа дIалацарна ФГОС НОО тIедахкаршца догIуш, курс тIехьажийна йу Россин Федерацин культурин экъанехь ненан меттан литературин меттиг а, роль а муьлха йу а, историко-культурин, обьдангаллин, эстетическин мехаллаш IалашIарехь а, цхьана тIаьхьенера вукху тIаьхьене дIакхачорехь а лоцучу декъах а кхеторна; Россин Федерацин субъектан культурин а, гIиллакх-обьдангаллин а, эстетикин а йуьхь кхолларехь кьоман фольклоро а, исбаьхьаллин литературу а лоцучу декъах йуьхьанцара хьежам (хаарш) кхолларна а; ненан меттан литература кьоман культурин дахаран довзаран цхьа коьрта дакъа а, кьоман а, Россин а культурин хилам а, обьдангаллин мехаллаш а, ламасташ а лардаран гIирс а, дуьнене а, кьоман историга а, культурига а хьежам а хиларх кхетам кхолларна а, ненан маттахь йешаран лехамаш хиларна а.

«Ненан (нохчийн) маттахь литературин йешар» курсан бухе йиллина нохчийн литературу чулоцург кьоман культурин ламастийн мехаллийн кодийн система йу боху ойла йу. Нохчийн кьоман культурин ламасташ Iалашдаран гIирс хилла ца Iаш, нохчийн литература зIе йу кьоман дIадаьлларг, карарниг, хиндерг вовшашца дузуш а, кегийчу дешархойн кхетаме и дуьллуш а.

«Ненан (нохчийн) маттахь литературни йешар» Дешаран предметан Iаморан Iалашонаш

«Ненан (нохчийн) маттахь литературни йешар» предмет Iаморан **Iалашонаш** йу:

- нохчийн литературе а, нохчийн матте а кьоман культурин мехалчу декъе санна ойла кхолла;
- дешархой шайн кьоман культурин-меттан экъанна йукьабалор а, уьш кьоман ламасташна а, культурин тIаьхьалонна а, кхузаманан хьелашна а йукьаозор;
- чкъурашна йукьарчу зIенах кхетар, нохчийн культура IалашIарна шаьш жобпалле хиларх ойла кхиор;
- йешаран говзалла кхиор.

Цу Iалашонашка кхачаро хIара **декхарш** цхьалхадоху:

- Россин гражданааллин идентичностан баххаш кхоллар, шайн Даймахках а, Россин халкъах а, Россин халкъийн цхьаалехь мехкан исторех а дозалла

дан Iамор, шаьш муьлхачу къомах ду кхетор; Россин дукхакъаьмнийн йукъараллин мехаллаш кхоллар;

- Нохчийн къоман историко-культурин зеделлачун тIалам бан Iамор, дешархочунна шен къоман культурин-меттан хьал довзийтар; йуьхьанцарчу классийн дешархочунна нохчийн литература историко-культурин, оздангаллин, эстетикин мехаллийн хьоста санна йезайалийтар;
- Нохчийн литературехь гайтина йолчу нохчийн синкхетамна ладаме йолчу гIиллакз-оздагнгаллийн мехаллах хьежам кхоллар;
- Нохчийн литературин говзарш Iаморан буха тIехь нохчийн меттан исбаьхьаллин-эстетикин таронех хаарш совдахар;
- адаман амал кхиарехь а, къамел шардарехь а даима йеша хьагам кхоллар;
- тайп-тайпанчу текстийн чулацаман а, башхаллин а мах хадоран йешаран хаарш шардар, уьш йийцаре йарехь дакъалацар;
- къамел даран йерриге а кепаш кхиар, йешначух лаьцна барта а, йозанца а дийца хаарш карадерзар.

«Ненан (нохчийн) маттахь литературни йешар» Дешаран предметан дешаран планехь меттиг

«Ненан (нохчийн) маттахь литературин йешар» предметана программа йуьхьанцарчу йукъарчу дешаран Федеральни пачхьалкхан дешаран стандартехь гайтинчу дешаран программа дIалацаран жамIийн предметни лехамийн буха тIехь хIоттийна а, 270 сахьтан (66 сахьт I-чу классехь а, 68 сахьташ 2—4-чу классашкахь) бараман дешаран йукъарчу тIедилларна лерина а йу. Программин инвариантни дакъа Iаморна луш дешаран 233 сахьт ду. 37 дешаран сахьтах лаьтташ йолу дешаран тIаьхьалонан хан программин вариативни декъана дIало, цо йукъалоцу авторийн Iаматийн линейкина оьшу белхан программа хIоттийнчу авторша къастийна говзарш.

«Ненан (нохчийн) маттахь литературни йешар» Дешаран предметан гергара белхан программин чулацаман коьрта линиш

«Ненан (нохчийн) маттахь литературни йешар» дешаран предметан программехь белла чулацам бу, и теллича нохчийн литературин къоман-культурин башхалла а; нохчийн меттан а, нохчийн литературин а Нохчийн Республикин а, Россин а историца, нохчийн къоман материале а, синбахаман а культурица а йолу зIе а йаста некъ лур бу. Курс лерина йу йуьхьанцарчу классийн дешархойн литературин а, культурин а хьежам шорбан; йуьхьанцарчу классийн дешархойн йешаран жигарчу гонна йукъайогIучу фольклоран а, нохчийн классикийн а, нохчийн кхузаманан литературин а говзарша таро ло дешархошна адамаллин мехаллашкахь нохчийн культурин а, къоман синкхетаман а коьртачу баххех кхетам бала. Йуьхьанцарчу классийн дешархошна йеша а, талла а сьхакховдийначу нохчийн литературин говзарша сьхагойту нохчийн къоман культурин тайп-тайпана агIонаш, жигарайоху даимлера мехаллаш (дикалла, доглазар, синшорто, кьинхетам, эхь-бежк, бакъдерг, доьзалан мехаллаш, патриотизм, баккхийчаьрга ларам, адамалла, и. кх.дI.).

Кху программехь «Ненан (нохчийн) маттахь литературни йешар» курсан башхалла кхочушйина кху бахьанашца:

а) нохчийн къоман амал, Iадаташ, ламасташ, нохчийн культурин синбахаман мехаллаш, адамаллин мехаллаш а, эхь-бежк а гойтуш долу говзарш сьхахаржарна;

б) нохчийн йаздархойн нохчийн бераллин дуьне гойтучу говзарш тIе тидам бахийтарна: доьзалехь бер кхетош-кхиоран башхаллаш, баккхийчаьрца а, нийсархошца а цуьнан йолу йукьаметтигаш, беро шена гонахара дуьне тIелацаран башхаллаш.

«Ненан (нохчийн) маттахь литературин йешар» Iаморо гIо дийр ду дешархойн мотт хьал долуш барна а, церан къамелан культура а, хьасене бовларан хаарш шардарна а. Шена тIехь программин проблемно-тематически блокаш хIитточу дидактически материалана культурно-исторически тIедалорах а пайдаоьцу. ХIора проблемно-тематически блока йукьайогIу нохчийн къоман синбахаман а, материале а культура гойтуш болу кхетамаш. Программехь йеллачу говзариин чулацам йуьхьанцарчу классийн дешархочун лехамашна гонаха хIоттийна бу, хаьржинчу говзариин башхаллашкахь гуш а бу.

**«Ненан (нохчийн) маттахь литературни йешар»
Дешаран предметан чулацам**

«Ненан (нохчийн) маттахь литературни йешар» курсан чулацам билгалбечу хенахь коьртачу тидамехь ду:

1. Къоман кхетамна мехала долу, йеххачу хенан йохалла — кхузамане кхаччалц – культурехь коьрта меттиг дIалоцу хIуманаш (масала, баккхийчаьрга, нене ларам, Даймахке безам, догдикалла, доглазар, нийсо йезар, эхь-бехк, сий, и.кх.дI.) Цу коьртачу кхетамашца болх дIахьо йуьхьанцарчу классийн дешархоша дIалоцур долчу кепара хаьржинчу нохчийн йаздархойн уггаре а къегинчу, нохчийн литературин а, культурин а башхаллаш кхочушйинчу говзарш тIехь. И говзарш йовзаро гIо до йуьхьанцарчу классийн дешархошна къоман культурин ламастех а, нохчийн культурех а кхета.

2. Йуьхьанцарчу классийн дешархойн лехамаш: говзариин доккхачу декъан турпалхой йуьхьанцарчу классийн дешархойн нийсархой бу, церан дуьне довзарца босту программехь билгалбина культурно-историн кхетамаш. Программи йукьайахийтина тайп-тайпанчу заманашкахь берийн дуьне гойту а, церан кхиаран некъаш а, амал йахчайалар а, оздангаллин къилбанаш кхолладалар а гойту говзарш; говзарш харжаро дешархочунна таро ло историн тайп-тайпанчу муьрашкахь нохчийн культура шен нийсархочун бIаьргашца ган. Программехь ладамечу барамехь йелла кхузаманан авторийн говзарш а йу, цара шайн кхоллараллахь кхидIа хьо нохчийн литературин къоман ламасташ, и говзарш кхузаманан дешархочунна гергара йу.

3. Къоман башхаллин хиламаш искусствон кхечу гIирсашца гайтина говзарш а хаьржина, цо таро ло дешархошна нохчийн культурехь искусствийн диалог гайта.

Цхьадолу декхарш кхочушдан лерина дешаран материал хаьржина гуманизман, исбаьхьаллин а, довзаран а мехаллийн, кхеташ хиларан, жигараллин, поликультурин, ламасталлин классикин а, кхузаманан бараман цхьаьнадаран, тематикин, кепийн-жанран тайп-тайпаналлин критеришца йогIуш.

Программо билгалбечу йешаран гуоно таро ло тайп-тайпанчу хенийн а, къаьмнийн а говзариин куьзганахула беран дуьненехьежаман гураш жим-жимма шордан.

Программехь и масех бухедилларца билгалбо. Хьалхара шиь доьзна ду йешаре оила а, йешаран техникин хаарш кхиоран хьелаш а кхолларца. Иштта, и хаарш кхиоран йуьхьанцарчу муьрехь уггаре а хьалхарчу роIехь йу байтийн а, прозин а йух-йуха олуш дешнаш, дешнийн цхьаьнакхетарш предложениш, абзацаш йолу тексташ (йешаран техникин говзалла кхиочу хенахь мехала долчу йешаран кхиаме хилар тардалийттаран Iалашонца); ткъа иштта кхиаме ду забаре чулацам болу сихха хазахетар йа велар кхолладолуьйту тексташ лелор а, (хIунда аьлча, цу хенахь забар йевзаш хиларо эстетикин синхаамаш гучубахар кхиадо) йешаран мукъам кхиоран

Галашонца. Дешаран хГора шеран текташ схахаьржина йу цу хенан берашна тГелаца ата хилар тидаме а оьцуш. Текст схахаржаран кхидолу бухедахкарш доьзна ду исбаьхьаллин дешан фольклорна кепашкара авторийн литературе кхаччалц кхиаран логика ларйаран цаторийла хиларца; билггала долу оьздангаллин а, эстетикин а декхарш кхочушдан цаторийла хиларца, царак коьртаниш билггал йолчу оьздангаллин-эстетикин концепцига доьрзу, и концепци дешара деа а шарахь кхиош схаьйалайо; жанрийн а, тематикин тайп-тайпаналла хилийтаран кхачойаран а, фольклоран а, авторийн говзарийн а, вайн мехкан а, дозанал араьхарчу йаздархойн говзарийн а, берийн литературин классикийн а, XX-чу бГешеран чаккхенан – XXI-чу бГешеран йуьхьан кхузаманан берийн йаздархойн говзаршна йукьаьхь а барам ларбаран а цаторийла хиларца.

Йешаран гГуллакх кхиоран процессан чохьхарчу логикица доьзна, «Литературни йешар» курс шинатГегГанехь хГоттийна йу.

Хьалхарчу тГегГанехь хьалхадаккха дезарг йешаран корматалла шарйар ду, шолгГачу тГегГанехь – дешархошна литературин говзалла карайерзор. I-2-чу классашкахь йеша Гамудо; кхетар тГехь, нийса йешарна, сиха а, кьабсташ а йешарна тГехь болх; йешначун кхоллараллин маьГна дан тайп-тайпана некьаш кхиор (графикин, дешан а, музыкин а иллюстрировани, драматизаци, ма-йарра а, йукь-йукьара а, кхоллараллин йухасхьайийцар). Цуьнца цхьаьна йуьхьанцарчу классашкахь дГаболабо йуьхьанцарчу классийн дешархойн литературин дешара тГехь болх.

«Литературни йешар» предмет Гаморан шолгГа тГегГа 3-4 классашна кхочу, цигаьхь йеша хааро зазадоккху, эстетикин йешаре а, талламан йешаре а декьа а луш.

«Литературин йешар» программа хГотточу хенахь тидаме эцна школал хьалхьалхарчу педогогикин а, йукьарчу йукьардешаран школашна леринчу «Нохчийн литературехула герггарчу белхан программин» зГейалорах а.

Программо таро ло йалийнчу спискера говзарш дешархойн кечаман тГегГанца догГуш харжа, ткьа иштта курсан чулацаман вариативни компонент харжа а, белхан программашкахь и кечйаро могуьйту тематикица а, проблематикаца а герга йолчу говзаршкахь кьоман башхаллаш а, йукьара дерг а кьасторан Галашонца Россин халкьийн литературе кховдар. Ткьа иштта программо таро ло Гаматийн авторшна йа дешаран цхьаьнакхетараллашна вариативни декьехь Гамон говзарш харжа.

1 класс (66 с)

Вайна гонахара дуьне

Пачхьалкахан а, кьоман а билгалонаш (шатлакхан илли, хГост).

Беснаш. Светофор.

Ишколехь.

Галаман дуьне (цГера дийнаташ а, акхарой а, олхазарш, сагалматаш, олхазарш, дитташ, хасстоьмаш, стоьмаш).

КГиранан денош.

Байташ, дагардарш, нохчийн абатан элпех хГетал-металш.

Вайн Даймохк

Вайн Даймохк

Соблжа-ГГала

Вайн турпалхой

Халкьан хазна

Махмаев Ж. «Бераш – вайн хиндерг» йа

Арсалиева Люба «Соблжа-ГГала» (вариативни дакьа).

Турпалхойх лаьцна текташ: Кадыров Ахьмад-Хьаьжа; Нурадилов Ханпаша; Шерипов Асланбек; Висаитов Мовлид.

Вайн йаздархой

Айдамиров Абузар – байт «Нана-мохк»

Сулейманов Ахьмад – «Дахаран генаш» поэми йукъара кийсак.

Муса Ахмадов – туьйра «Писулиг»

Гацаев Саид – байт «Борз»

Халикова Асет – байт «Зингат»

Хатуев I-Хь.

Халкъан барта кхолларалла

Аганан иллеш

Чехкааларш

Дагардарш

Кицанаш

Хетал-металш

Нохчийн халкъан туьйранаш. «Тамашийна йоI». «Жоьра-Баба». «Хьекъале Iу» йа «Борззий, цхьогаллий, ломмий», «Цхьогаллий, пхьагаллий» (вариативни дакъа)

Гиллакх-оьздангаллин дакъа (вариативни дакъа)

ДоттагIалла

Де, буйса

Дайна де

Беркат

Махмаев Ж. Делалой вай

Хатуев I. Зингат

Демеев I. Малонче

Эдилов С. ГIан

Деза дешнаш

Кхечу къаьмнийн литература

Осеева В. – дийцарш «Цхьаьна», «Иштта дIа»; Сутеев В. – туьйра «Iаж».

Резерв

2 класс

Даймехкан Iалам. Аьхке.Гуьйре.

Аьхке дагалацар..

ЧIерий дахар.

Д.Кагерманов «ДогIа дар»,

«Гуьйренан тидамаш»,

Демеев И. «ГIа»,

Бианки В. «Чено кIорнеш лийчор».

Э.Мамакаев «Гуьйренан Iуьйре».

«ГIиллакх-оьздангаллех лаьцна»

Дений, нанний дика хилар.

В.Осеева «КIентий»

Э.Мамакаев «Нана» В.Осеева «Йоккха стаг»

IЦIена хи .ЦIена хила вай?

Харцлийна Iу. ХIума яар. ПайхIамаро нийсонах лаьцна аьлларг

I-Хь.Хатуев «ГIиллакх».

Б.Дикаев «Берашка-сайн доттагIашка»

Талламан болх хьалхарчу чийрикна лерина.

Берийн дахар.

Ж.Махмаев «Маликатан доттагIий».

Т.Ахмадова «Нура»»

З.Муталибов «Дешархойн кыйсадларш».

1.Гайсултанов «Доллучун шен хан ю».ъ

П.Абубакарова «Дешнех ловза»

Вайн доттаг1ий-дийнаташ.

Х.Берсанов «Бексолтин алаша.

Ж.Махмаев «Ши к1еза»

Хь.Саракаев «Борзик»,

Э. Мамакаев «Тхан пису»

Э.Мамакаев «Акхарой долчохь»

Ш.Макалов «Дехкий дийна муха дисира».

А.Тапалаева « Массарна дерг-ловзар»

Хь.Саракаев «Х1орш х1ун ю?».

Болх-доккха хазахетар

Талламан болх шолг1ачу чийрикна лерина

З.Муталибов «Муьлхха а болх оьшуш бу»..

Ж.Махмаев «Маликат».

1.Гайсултанов «Пхьола».

Кагерманов. «Говзанчаш

Х.Ошаев «Ши накъост »

Г.Балл «Цхъана меттехь ца соцу мало».

1а

1.Мамакаев «1а»

Э.Мамакаев «Керла шо»

Туйра «1аьнан оьг1азло»

Ж.Махмаев «Салазаш хахкар»

Хь.Саракаев «Дарц».

Д.Кагерманов Г1ура-дада».

Хь.Саракаев «Х1ара маца хуьлу

Вайн Даймохк

«Нефтах х1ун йоккху?».

1адиз Кусаев «Сан г1ала»

«Хиш» «Вайн хиш чохь хуьлу ч1ерий»

«Ж.Махмаев «Машар»

Б1аьсте,б1аьсте еьна кхечи

Хь.Сатуев «Вайн бераш»

Талламан болх кхоалг1ачу чийрикна лерина.

Л.Н.Толстой «Б1аьсте»

Хь.Саракаев «Х1ун ю иза?».

Гайсултанов «Б1аьста хуьнхяхь».

Д.Кагерманов «Алкханчаш»,

В.Бианки «Пхьагал дитта т1ехь»

«Муха дог1а деза синтар»

Д.Кагерманов «Со а вьду»

Н.Носов «Хорсамах лаьцна»

Н.Носов «Хорсамах лаьцна»

Нохчийн халкъан барта кхолларалла

Цициггий, дахкий(берийн ловзар)

Кицанаш

Х1етал-металш

Чехкааларш,

Дагардарш

«Майра пхьагал»

«Цаьщалггий, зингаттий»

«Газа-гуьзалггий, сира борззий»

«Зуй, пхьагаллий»

Талламан болх доьалг1ачу чийрикна лерина.

«Цхьогаллий, пхьагаллий»

«Борззий, цхьогаллий,ломмий»

3 класс (68 с)

Даймехкан косташ

А. Сулейманов «Даймахкана, вайн халкъана»

Ш. Арсанукаев «Б1ешерийн кыйсамехь»

Аьхке а, гуьйре а

Ш.Арсанукаев «Аьхкена 1уьйре»

М. Сулаев «Дог1а деанчул т1аьхьа»

Д. Кагерманов «Аьхке»

З. Муталибов «Оха болх а бо, деша а доьшу»

Талламан болх. (вх.) Ж. Махмаев «Мангалкомарш»

Хь. Хасаев «Комаьрша хьун»

Хь. Осмиев «Гуьйре», Х. Эдилов «Гуьйре»

Хь. Хасаев «Гуьйре т1екхочуш»

Д. Кагерманов «Г1арг1леш, хабарш а дуьйцуш»

Э. Мамакаев «Гуьйренан суьрташ»,

Дешаран техника таллар

Вайн республика. Д. Кагерманов «Сан Кавказ»

Ш. Рашидов «Даймахке безам»

Галам лардар – иза Даймохк ларбар ду

М. Пришвин «Сан Даймохк»

Р. Ахматова «Эвлахь»

Хь. Хасаев «Бен»

Хь. Саракаев «Асвадан адамалла»

Хь.Саракаев «Асвадан адамалла»

1умар Гайсултанов «Экскурси»

1.Гайсултанов «Экскурси»

Хь. Хасаев «Бохам»

Берийн дахар

Хь. Саракаев «Тхойшинна эсий дажо лаба»

«Тхойшинна эсий дажо лаба»

Ж. Махмаев «Коран ангали»

1умар Гайсултанов «Яраг1и»,

Хь. Саракаев «Ж1ов, морзаххий, херх схьаоьций»

1умар Чантиев «Стенна вара Мурад г1айг1ане»

З. Муталибов «Мустапан каранаш»

Д. Кагерманов «Мазлаг1ехъ»
Гайсултанов 1. «Уггар мехалниг»
Гайсултанов 1. «Уггар мехалниг»

Даймох вай кьинхъегамца хъестабо

Сулаев М. «Лабттана гергахъ ваьшна т1ера декхарш»
Р. Нашхоев «Собга юха хабар дийцало»
Талламан болх (1 полуг) Ш.Арсанукаев «Сан йиша»
Т. Закаев «Сох а хир ву г1ишлоярхо»
М. Ахмадов «Асарахъ»
М. Ахмадов «Асарахъ»

1а

М. Сулаев «Лайн чимаш»,
М.Сулаев «1а дулуш»
Хь. Хасаев «Хьуьнхахъ 1а»
Ж. Махмаев «Ло деана»
Д. Кагерманов «1аьнан хъаша», I.Мамакаев «1а»,
I. Гайсултанов «Цергков»
Ш.Рашидов «1ай»
Хь. Саракаев «Дуьххъарлера хьуьнар»
Ш. Арсанукаев «1аьнан суьйре»
I.Чантиев «1аьнан а, аьхкенаан хила кьовсам»
I.Чантиев «1аьнан а, аьхкенаан хила кьовсам»

Б1аьсте йог1у, б1аьсте йог1у!

М. Сулаев «Б1аьстенца дека лабттан зевне илли»
I. Гайсултанов «Б1аьсте т1ейог1уш»
I.Мамакаев «Б1аьстенан юьхъ»
М. Сулаев « Б1аьсте»,
В.Саидов «Барх1алг1а март»
Хь. Саракаев « Мамина совг1ат»
Хь. Хасаев «Хьуьнан акхарой б1аьста»
Хь. Хасаев «Хьуьнан акхарой б1аьста»
Хь. Сатуев «Б1аьсте йог1у»
I.Гайсултанов «1алам хаздан деза»
I.Гайсултанов «1алам хаздан деза»
Хь.Хасаев «Зевне хъеший»
Хь.Хасаев «Зевне хъеший»
Хь.Сатуев «Б1аьстенан дог1а»
Д. Кагерманов «Арахъ»

Халкъан барта кхолларалла

Бабин Чирдиг
Шеран талламан болх. Ден весет
Бекхам
Тешам боцу лулахой
Тешам боцу лулахой

4 класс (68 с)

Хьомечу 1аламан суьрташ

Хь.Хасаев “Беркате аьхке”
Сулейманова “Аьхкенаан сурт”
I.Мьамакаев “Дагалецамаш”

3. Сулейманова «Чеглардиг»

М.Мамакаев «Гуьйре»

Классал араьара дешар

Хь. Хасаев «Шийла гуьйре»

Ш. Окуев «Гуьйре»

Вайн даймехкан д1адахначунна т1ера

Таймин Биболатан илли

Эла Мусосттий, Адин Сурхой

Астаг1а Тимар

Классал араьара дешар

1.Гайсултанов «Юург ца хилча»

Къонах хъанах олу?

Вайн Республика- Нохчийчовь

Баширов «Сан хьоме Нохчийчовь»

Т.Ахмадов, А.Алиев «Декалахь сан илли»

С.Яшуркаев «Пасха»

М. Ахмадов «Нохчийн хиш»

Вайга туьйранаш кхойкху

”Муьлха йоккха хилла”

1.Чантиев “Хьекъал тоьлла”

А.Дадуев “Мара бойна Салман”

”Къоьллел хьекъал тоьлла”

3.Джамалханов “Хьекъал долу йо1 а, кхиэлахо а”

Классал араьара дешар

Джамалханов “Хьекъал долу воккха стаг а, къиза эла а”

«Охх1ай»

«Махана аьлла баркалла

1.Гайсултанов «Дашо б1араш»

Нохчийн къоман яхдархой

С. Бадуев «Со кхин хьуна декар дац»

«Дуьйлало»

М.Мамакаев «Хьуьнхахь»

Мамакаев 1. «Дайможк»

Классал араьара дешар

Гайсултанов 1. «Диканиг»

«Цунна х1унда хаьа дерриг а?»

Х. Эдилов «Ло дог1уш»

Сийлахь доккхачу зеран мурехь

Хь.Саракаев «Синтем боцу денош»

1.Зайнутдинов «К1ентан дуьхьа»

Классал араьара дешар

Ахмадов 1. «Баьпкан юьхк»

Болх бе, халкъан дуьхьа ваха

1. Гайсултанов “Юха верза йиш яц”

Х. Берсанов “Жима Зарет”

1. Гайсултанов “СовгIаташ”

Гайсултанов 1. «ЧIегIардиган бен»

С. Гацаев “ЭхI, хьо мерза илли”

3. Джамалханов «8-гIа март»

Классал арахъара дешар

Ш. Рашидов «Ахъа суна гечделахъ»

Мамакаев 1. «БIаьстенан гуьйре»

3. Сулейманова «Зу халхайолу»

1 амийнарг тIечIагIдар

1 амийнарг тIечIагIдар

Классашка бекъначу Iаморан чулацамна улле тоьхна Iаморан процессан гIуллакхаллийн хIара тIедузарш ду.

ЛадогIар

Нохчийн меттан хьоле хилар а, къоман культурин мехаллаш а гойтуш йолу исбаьхьаллин говзарш лерсица схъалацар а, царах кхетар а; лерсино схъалаьцначу текстах лаьцна деллачу хаттаршна жобпаш дала хаар а, лерсино схъалаьцначу текстан чулацамца хаттарш дан хаар а.

Йешар

Хезаш йешар. Дешдакъошца йешарна тIера жим-жимма довлуш дийнна дешнаш шера а, кхеташ а деша хаарна тIедовлар (текстах кхета таро лучу йешаран индивидуальни боларца догIуш йешаран чехкалла (масалла). Йешаран орфоэпически барамаш ларбар. Кепана а, тайпанна а цхъатера йоцучу текстийн маьIнийн башхаллаш аз айдеш хийцарца схъагайттар.

Дагахъ йешар. Барамца а, жанраца а тIелаца аттачу говзарийн маьIнех дагахъ йоьшучу хенахъ кхетар. Йешаран тайп-тайпанчу кепийн башхаллах кхетар.

Халкъан барта кхоллараллин говзарш йешар: нохчийн фольклоран текст къоман ламастийн а, мехаллийн а хьоста санна.

Исбаьхьаллин говзарийн тексташ йешар, шайна чохъ бIеннаш шерашкахъ схъайеана йолу къоман синкхетамна ладаме йолу гIиллакх-обздангаллин мехаллаш а гойтуш йолу: Даймахке безам, тешам, нийсо, сий, къинхетам, догдикалла, догIеналла, къинхегамна тIера хилар, бакьо, майралла, и. кх.дI. Нохчийн къоман ламасташ: цхъаалла, вовшийн гIо дар, хъаша-да тIелацар, и. кх.дI. Доьзалан мехаллаш: баккхийнаш ларар, «нана», «да», «дада», «баба», «йиша», «ваша» бохучу дешнийн мехалла, вовшийн ларар, безам, вовших кхетар, терго, собар, данана ларар. Нохчийн литературехъ халкъан ламасташ а, Iадаташ а гайтар.

Нохчийн бераллин дуьне: кхиар, гонахарчу дуьненаца, баккхийчаьрца, нийсархошца йолчу йукъаметтигийн башхалла; ша нохчийн Iадаташ дIакхоьхьург а, орамашца зIе а хиларх кхетар. Турпалхойн леларийн синхаамийн-обздангаллин мах хадор.

Нохчин литературин башхаллах кхетар: турпалхочун чохъхъара дуьне деллар, цуьнан лазамаш бовзар; обздангаллин проблемашка кховдар. Iаламан дуьненах болу нохчийн къоман поэтически хьежам (малхе, арене, хьуьне, хига, ломе, дитте, дийнатийн дуьнене, и.кх.дI.) нохчийн поьзехъ а, прозехъ а. Гонахарчу

дуьненан хьал адаман синхаамашца дустар.

Хаамийн текстаи йешар: говзаршна историко-культурин комментарий, Iамочу говзарийн авторийн биографех къаьстина хаамаш.

Къамел дар (къамел даран культура)

Диалоган а, монологан а къамел. Йешна тексташ коллективехь йийцаре йарехь дакъалацар, текстана тIе а тийжаш, шен хьежам тIеIагIбар; нохчийн исбаьхьаллин литературин специфика гойтуш долу аларш. Дешнийн тIаьхьало йузар (дешнаш хаар тIедузар). Хезна йа йешна йолу текст коьртачу дешнашна а, текстана йолчу иллюстрацишна а тIе а тийжаш, схьайийца (текст ма-йарра, йоцца, харжамца схьайийцар).

Дешаран хьелашкахь къоман къамелан культурин бухехь йолу гIиллакхан кепаш а, чIагIйелла формулаш а, хьасене хиларан принципаш а ларйар.

Дешархойн харжамца байташ дагахь йийцар.

Йоза (йозанан къамелан культура)

Iамочу говзаршкахь хIиттийнчу проблемашкахула доцца йозанан аларш кхоллар (кечдар).

Библиографин культура

Йийцаре йечу проблематикаца йогу киншкаш харжар, цу йукъайогу Iаматехь йалийна йолу шаьш йеша билгалйина говзарш. Нохчийн культурех хаамаш болу дешархойн хенаца йогучу дошамех а, энциклопедих а пайдаэцар.

Литературоведенина йукъадалор

Текстан анализ йечу хенахь Iамийнчу литературин кхетамех пайдаэцар.

Iамочу говзарийн жанрийн тайп-тайпаналла: фольклоран кегий а, йаккхий а кепаш; литературин туйра; дийцар, притча, байт. Прозин а, поэзин а къамел; исбаьхьаллин кхоллар; сюжет; тема; говзаран турпалхо; портрет; пейзаж; ритм; рифма. Дустарийн а, метафорийн а къоман шатайпаналла; исбаьхьалин къамелехь церан маьIна.

Дешархойн кхоллараллин гуллакх (Iамийнчу литературин говзарийн буха тIехь)

Дешархойн кхоллараллин гуллакхехь литературин говзаран маьIна дар: ролашца йешар, инсценировка йар; хьасене хиларан декхарш тидаме а оьцуш (тайп-тайпанчу адресаташна) исбаьхьаллин говзаран буха тIехь шен барта йа йозанан текст кхоллар; говзарна йолчу иллюстрацишна, нохчийн художникийн суьртийн репродукцишна тIе а тийжаш.

«Ненан (нохчийн маттахь) литературни йешар» дешаран предметан программа карайерзоран кхочушдан лору жамIаш

«Ненан (нохчийн) маттахь литературни йешар» предмет «Ненан мотт а, ненан маттахь литературни йешар а» предметан декъехь Iаморан жамIаш цхьаьнадогуш ду йуьхьанцарчу йукъарчу дешаран Федеральни пачхьалкхан стандартехь билгалйинчу дешаран предметан программа карайерзоран кхочушдан лоручу жамIийн лехамашца.

Личности жамIаш

«Ненан (нохчийн) маттахь литературни йешар» предмет Iаморан жамIаца дешархо кхочур ву кхетош-кхиоран гуллакхан кху дакъошкахь хила дезачу хIокух жамIашка:

гражданско-патриотикин кхетош-кхиорехь:

- Шен Даймахке – Россига а – шен жимчу Даймахке – Нохчийн Республике (Нохчийчоьне) а безам кхоллабаларе, цу йукъадогӀу и безам мехкан а, Даймехкан а культура а, истори а йовзуйтуш йолу исбаьхьаллин говзаршкахула кхоллар;
- Шен этнокультурин а, Россин гражданаллин а идентичностах кхетар а, нохчийн мотт Нохчийн Республикин пачхьалкхан мотт а, шен ненан мотт а хиларх кхетар;
- Шен мехкан а, Даймехкан а Дадаханчун а, карарчун а, хиндолчун а ша дакъа хиларх кхета, цу йукъадогӀу исбаьхьаллин говзаршца болх бечу хенахь и хьелаш дийцаре дар;
- Шен а, кхечу а кьоме ларам хилар, цу йукъадогӀу и ларам исбаьхьаллин говзариьн а, фольлоран а масалш тӀехь кхоллар;
- адамах йукъараллин цхьана декъашхочух санна болу а, бакьонех а, жобпаллех а, стаг ларарх а, ларамах а, гӀиллакх-обздангаллин барамех а, йукъаметтигех болу а йуьхьанцара хьежам, цуьнца цхьаьна иза фольклоран а, исбаьхьаллин а говзаршкахь гайтар а;

ийманехь кхетош-кхиоран:

- хӀора стеган шатайпаналла, шен дахаран а, йешаран а зеделлачунна тӀе а тийжаш, тӀелацар;
- кьинхетам, ларам, диканиг лаар гайтар, цуьнца цхьаьна шена хетарг а, синхаамаш а бовзийта меттан гӀирсех пайдаэцар; кхечу адамийн синхаамашна сема хилар, царах кхетар, церан гӀо лаца кийча хилар;
- кхечу адамашна дегӀана а, сина а зен дан тӀехьажийна долу цхьа а хӀума тӀецаалацар (цу йукъахь ду маттаца деш долу зен а);
- нийсархошца болх бар, девне ца хила хаар а, Юттабаккхаме меттиг нийселча, и листа хаар а, цу йукъахь ду исбаьхьаллин говзарех масал эцар а;

эстетикин кхетош-кхиорехь:

- исбаьхьаллин культурин ларам бар а, и йовза лаар а, шен кьоман а, кхечу къаьмнийн а искусствон тайп-тайпана кепаш тӀелацар а, цаьрга ларам хилар а;
- исбаьхьаллин гӀуллакхан тайп-тайпанчу кепашкахь ша гайта лаар, цу йукъахь йу дешан говзалла а;

физически кхетош-кхиорехь, могошаллин а, синкхетаман а культура кхолларехь а:

- тӀетоьхна хаамаш лохучу хенахь могош а, кхерамза а (шена а, кхечарна а) долчу дахаран бакьонаш (цу йукъайогӀу хаамийн кхерамазалла) ларйар;
- къамел дечу хенахь дегӀан а, синкхетаман а могошаллица кхоаме хилар, къамелан культура а, тӀекаренан бакьонаш а ларйар;

кьинхьегаман кхетош-кхиор:

- стеган а, йукъараллин а дахарехь кьинхьегам мехала хилар кхетар (цу йукъахь ду исбаьхьаллин говзарех масал эцар а), кьинхьегаман стоьмийн тӀалам бар, болх баран тайп-тайпанчу кепашкахь дакъалацар, исбаьхьаллин говзаршкара масалш дийцаре дечу хенахь тайп-тайпана говзаллаш карайерзон лаар;

экологин декъехь кхетош-кхиор:

- тексташца болх бечу хенахь кхоллалуш долу тӀаламаца кхоаме хилар;
- цунна зен деш долу хӀума тӀецааладалар;

Илманан хаарийн мехалла:

- дуьненах болу Илманан хьежам кхоллабалар (сурт хӀоттар), цуьнан цхьа

дакъа ду литературоведчески кхетамаш Iаморан процессехъ а;

- хIума довза лаар, жигаралла, хIума дагадар, хааршна сутара хилар, хIума довза лаарехъ шен ойла хилар, цу йукъахъ ду исбаьхаьллин говзарш йеша лаар а, шен йешаран гуо хоржучохъ жигара хилар а, ша и харжар а.

Метапредметни жамIаш

«Ненан (нохчийн) маттахъ литературин йешар» предмет Iаморан жамIаца дешархойн кхоллалур ду дешаран довзаран хIара хаарш.

Кобрта маIнийн дараш:

- тайп-тайпана тексташ вовшашца йуста, тесташ йустарна бухе дажкарш билгалдан, тера йолу тексташ билгалйан;
- билгалчу цхьана башхаллашца тексташ цхьаьнатоха;
- кицанийн, аларийн, фразеологизмийн классификаци йархьама кхачаме хир йолу билгало билгалйан;
- хьехархочо шайна хьехначу тидам баран алгоритмаца тексташкахъ цхьаьнадар а, цхьанацадар (бIостаналла) а карон; текстан анализ йарехъ кхочушдарийн алгортиман анализ йан, текстан анализ йарехъ шаьш кхочушийр йолу дешаран операци харжа;
- хьехначу алгоритман буха тIехъ декхар кхочушдан оьшу хаамаш кхачо йолуш цахилар билгалдан, тIетоьхна хаамаш лахар билгалдан;
- текстан анализ йечу хенахъ бахьанийн-тIаьхьалонан зIенаш билгалйан, жамIаш дан.

Кобрта талламан дараш:

- педогогикин белхахочун гIоьнца Iалашо билгалйан, къамелан хьоле хьаьжжина, шен вистхилар хийцаран план хIоттон;
- тIедиллар кхочушдаран масех кеп вовшашца йуста, мелла а йогIуш йерг (схьайеллачу критерийн буха тIехъ) харжа;
- схьайеллачу планаца чолхе боцу жима таллам дIабахьа, схьайеллачу планаца проектан тIедиллар кхочушдан;
- жамIаш дан а, текстан маIнийн анализ йаран буха тIехъ долчу тоьшаллашца уьш тIечIагIдан а;
- схьайелла йолчу текстан материалан анализ йаран процессехъ хьехархочун гIоьнца хаттарш хIиттон;
- цхьатерачу йа цхьатера догIучу хьелашкахъ процесс дIайахаран а, хиламийн а, церан тIаьхьалонан а хила тарлуш долчун сурт хIоттон.

Хаамашца болх:

- Хаамаш схьаэцаран хьоста харжа: оьшу дошам, лохуш болу хаам карорхьама оьшу куьйгалла, тIечIагIдархьама;
- Схьайеллачу алгоритмаца догIуш, даррехъ схьабелла хаамаш билгалдинчу хьостанехъ карон: дошамашкахъ, куьйгаллашкахъ;
- Хаамаш бакъ йа харц хилар шайна гучудала йа хьехархочо билгалдинчу хьостанан буха (дошамашкахъ, куьйгаллашкахъ, Iаматехъ) тIехъ карон;
- Бакхийчийн (педагогикин белхахойн, дай-нанойн, бакьо йолчу векалийн) гIоьнца Интернетехъ хаамаш лахаран кхерамзаллин бакьонаш ларйан;
- Дешаран декхаршца догIуш, текстан, графикин, видео, озан хаамаш кечбан;
- Таблицийн а, схемийн а кепехъ балийнчу хаамехъ кхета; тексташца бинчу

белхан жамIаш гайтархьама шаьш таблицаш а, схемаш а хIиттон.

Йуьхьанцарчу шкоলেখь дешар чекхдолучу хенахь дешархочун кхоллало **коммуникативни** дешаран дараш.

Текаре:

- Бевзачарна йукьахь тIекаре хиларан Iалошонашца а, билламашца а догIуш, синхаамаш бовзийта а, хетарг тIелаца а, и цхьана кепе дерзон а;
- Шеца кьамел дечуьнца лараме хила а, диалог а, дийцаре дар а дIадахьаран бакьонаш ларйан;
- Тайп-тайпана хьежамаш хила йиш йолуш хилар тIелаца;
- Шена хетарг нийса а, бух балош а довзийта;
- ХIоттийнчу Iалашонца догIуш шен кьамел дIахIоттор;
- Кьамелан хьолаца догIуш барта а, йозанан а тексташ кхолла (довзийтар, ойлайар, дийцар);
- Шимма цхьаьна а, тобанца а бинчу белхан а, тидаман а, кхочушбинчу жимчу талламан а, проектан тIедилларан а жамIех лаьцна доцца кьамел кечдан;
- вистхиларан (кьамелан) текстана гайтаман материал (дехкина суьрташ, даьхна суьрташ, плакаташ) кечйан (кьастон).

Цхьаьна кхочушден гIуллакхаш:

- йоьцачу а, йехачу а ханна лерина Iалашонаш (цхьаьна кхочушдаран декхаршкахь дакьалацар тидаме оьцуш индивидуале) хьехархочо йалийнчу план хIотторан кепан буха тIехь стандартан хьолехь, йукьара гIулчаш а, хенаш а дIасайекьар;
- цхьаьна болх баран Iалашо тIелаца, и кхочушйарехь дан дезарг цхьаьна вовшахтаха: ролаш дIасайекьа, цхьаьна беш болчу белхан процесс а, жамI а дийцаре дан;
- куьйгалла дан, тIедиллар кхочушдан, ладогIа, хIоьттина хьал ша листа кийча хилар;
- шен белхан дакьа жобпалле кхочушдан;
- йукьарчу жамIе ша диллинчу декьан мах хадон;
- схьаделлачу масалшна тIе а тийжаш, цхьаьна вовшахтоьхна проектийн тIедахкарш кхочушдан.

Йуьхьанцарчу шкоলেখь дешар чекхдолучу хенахь дешархочун кхоллало **регулятивни** дешаран дараш.

Шен низам хилар:

- жамI хилийтархьама дешаран декхарш кхочушдарехь шен гIуллакхийн план хIоттон;
- ша билгалдинчу кхочушдарийн рогIалла хIоттон.

Шаталлар:

- дешаран гIуллакхан кхиаман/эшаман бахьанаш билгалдан;
- кьамелан гIалаташ а, текстан анализ йарца доьзна гIалаташ а дIадахархьама шен дешаран кхочушдарш нисдан;
- текстийн анализ йарехь хIоттинйчу декхарца жамI дуста;
- тексташца болх бечу хенахь далийтина гIалат карон;
- шен а, шеца цхьаьна доьшучеран а кхочушдарийн жамIаш дуста, схьайеллачу критеришца церан богIу мах хадон.

Предметан жамIаш

«Ненан (нохчийн) маттахь литературни йешар» дешаран предмет деа шарахь
Iаморо кхочушдан дан деза:

Iамочу маттахь йолчу литературин Россин Федерацин цхьаьйолчу культурин
шораллахь а, Россин Федерацин халкьийн литератураш йукьахь а, в сохранении и
передаче от поколения к поколению историко-культурин, оздангаллин, эстетекин
мехаллаш Iалашйарехь а, цхьана тIаьхьенера вукху тIаьхьене йаларехь а йолчу
меттигах а, ролах а кхетар:

- Исбаьхьаллин литература искусствон (дешан искусствон) цхьа башха
дакьа санна, тIелаца;
- Дешан кхоллараллин говзарш искусствон кхечу кепашца (суртдиллар,
музыка, суртдакхар, кино) цхьаьнайуста;
- Тайп-тайпанчу къаьмнийн литератураш вовшашца цхьаьна болх барх а,
вовшашна тIеIаткъам барх а, Россин Федерацин субъектан культурин а,
гIиллакх-оздангаллин а, эстетикин а йуьхь кхолларехь къоман фольклоро
а, исбаьхьаллин литературо а лоцучу декьах йуьхьанцара хьежам (хаарш)
хила;
- Россин Федарийн къаьмнийн а, дуьненан къаьмнийн а исбаьхьаллин
говзарш йустучу хенахь йукьара дерг а, башха дерг а карон;

1) МаьIна даран йешар карадерзор а, литературин теорин коьртачу
элементийн маьIнех а, ойланех а кхетар:

- МаьIна даран хезаш йешаран техника карайерзор (дешаран тайп-тайпана
декхарш а, киншкица хьан-сан хиларан хьогамах садузоран а Iалашонца
тайп-тайпанчу кепийн, жанрийн, тIехьажорийн текстийн маьIнех кхета а,
тIелаца а, маьIна дан а тар луш долу нийса шера йешар, йешар
ладогIархоша кхеташ тIелацар);
- МаьIна даран дагахь йешаран техника карайерзор (йешначун маьIнех а,
чулацамах а кхетар, хаамийн мах хадор, текстан маьIна нийсад даран а, и
тIелацаран а кхачаме хиларна тIехь тергам латтор);
- Фольклоран говзарийн кегий жанраш вовшаш къастон (фольклоран кегий
жанраш, туьйранаш, легендаш, мифаш);
- Шен къоман фольклоран говзарийн коьртачу маьIнех а, тIехьажорах а
кхета (казахетар дан, Iамон, ловзарехь пайдаэца), шен къоман (кхечу
къаьмнийн) туьйранийн, хIетал-металийн, кицанийн, аганан иллийн
масалш далон;
- Гергарчу меттанийн фольклоран говзарш вовшашца йуста (тема, коьрта
тема, турпалхой);
- Говзаран цIе цуьнан темица (Iаламах, историх, берех, диканах, волах)
цхьаьнайалон (йуста);
- Шен къоман (кхечу къаьмнийн) берийн литературин исбаьхьаллин йоца
жанраш вовшеш къастон – байт, дийцар, басня;
- йешначу литературин говзаран анализ йан: тема, коьрта Iалашо, хиламийн
рогIалла, исбаьхьаллин вастийн гIирсаш билгалбан;
- текстан чулацамехула хаттаршна жобпаш дала;
- текстехь ненан меттан суртхIотторна а, вастийн а гIирсаш карон
(эпитеташ, дустарш, олицетворениш);

2) Тестехь беллачу хаамах кхетарна а, тIелацарна а Iамор, дешархойн
йешаран а, эстетикин а чам кхоллар:

- тайп-тайпана (исбаьхьаллин, Iилманан, куьйгаллин) тексташ йешаран
Iалашо билгалйан;

- йешаран хьагам йухатоха (кхочушбан), хаамаш карон, хаарийн гуо шорбан;
- Iаморан а, практикин а декхарш кхочушдархьама, йешаран тайп-тайпана кепаш (довзаран, талларан, къастийна, лахаран) карон;
- Текстана хаттарш хIиттон, и схьайийцаран а, изложени йазйаран а план хIоттон;
- Шаьш йеша лаам гайтар, авторан цIарна, говзаран жанрана, киншкина йолчу иллюстрацина тIе а тийжаш, шайн йешаран сатийсар билгалдар;
- Фольклоран говзарш ролашца йеша, уьш драме йерзорехь дакъалаца;
- Нийсархошца долчу литературин темина дийцаре даршкахь дакъалаца, шайн хьежамийн бух балон;
- фольклоран материала тIехь тIехь кхоллараллин белхан кхочушбан (туьйранан чаккхе, хIетал-метал кхоллар, дакъалоцуш верг (турпалхо) хийца а хуьйцуш, схьайийцар).

Предметан жамIаш дешаран шерашца

1-чу классехь дешар **чекхдолучу хенахь** дешархочунна **Iемар ду:**

- ша а, дуьне а, къоман истори а, культура а йовзарехь нохчийн литературин мехаллех кхета;
- нохчийн литературин говзарийн мьIна даран цхьайолу корматалла карайерза;
- нохчийн литературин говзарш йешаран зеделлачух къамел шардарехь пайдаэца: ладоьгIна/йешна текст йийцаре йарехь дакъалаца;
- дешан маьIнех совнаха хаамаш бовзархьама Iаматан дошамах пайдаэца;
- шайн харжамцца байтийн говзарш дагахь йийца.

«Къамелан а, йешаран а гIуллакхан кепаш» дакъа:

аудировани,
хезаш а, дагахь а йешар,
текстан тайп-тайпанчу кепашца болх,
библиографин культура,
исбаьхьаллин говзаран текстаца болх,
къамелан культура.

Дешархошна Iемар ду:

- йешаран индивидуале болар тидаме а оьцуш, дешдакъошца а, дийнна дешнаш а шера деша;
- лерсица тIелаьцна йолчу йолчу, ткьа иштта классехь йешначу а говзарийн чулацамах кхета, царна тIехь маьIнин коьрта дакъош билгалдаха;
- йешначун маьIнех а кхеташ, текстехь билгалйина меттигаш дагахь йеша;
- тайп-тайпанчу авторийн 3–4 байт дагахь йийца;

Дешархойн шаьш бечу, шимма цхьаьна бечу белхан процессехь Iама таро хир йу:

- киншки тIехь «Чулацам» йа «Корта» агIо карон; «Чулацамна» тIе а тийжаш, киншки тIехь оьшу говзар карон;
- говзаран текстехула хаттарш дан а, текстах пайда а оьцуш, жобпаш дала а.

«Литературоведенина йукьадалор» дакъа: байташкахь йазйинчу говзаран башхаллаш йовзар (ритм, рифма и. кх. дI.), говзарийн башхаллаш вовшах къастор (халкъан а, авторан а туьйра, и. кх.дI.), литературин приемаш йовзар (дустар, олицетворени, контраст, и. кх. дI.).

Дешархошна Iемар ду

- прозехь йазйина говзар байтах къастон;
- фольклоран кегий жанраш къастон: хIетал-метал, дагардар, чехкаалар;

- текстехь исбаьхьаллин сурткъагоран гIирсаш (йух-йуха алар; дешнийн хьастаран-жимдаран кеп, айдаран а, хаттаран а хьаьркаш, рифмаш) карон;

Дешархойн таро хир йу Iама:

- туйранийн сюжетан-композицин башхаллаш къастон;
- литературин а, фольклоран а жанраш йукъара дозанаш лелаш хилар карон (забара йукъа тIехтоман байташ йогIу; аганан илли йукъа — кхайкхаргаш; дийцара йукъа — туйра, и кх. дI.)

«Дешархойн кхоллараллин гIуллакхан элементаш» дакъа: ролашца йешар, инсценировка, драматизаци, барта дешнашца суртдиллар, репродукцишца болх, шаш тексташ кхоллар.

Дешархошна Iемар ду:

- йешначун чулацамах кхета; текстан башхаллаца догIуш ма-хиллара оьшуш долу болар а, соцунгIаш а, азайдар а кхета а кхеташ, харжа;
- исбаьхьаллин говзар (цуьнан фрагмент) ролашца а, кар-кара луш а йеша;
- иллюстрацишка хьовса а, текстан цхьаьнайогIучу фрагментаца йа коьртачу ойланца (синхаамца, сагатдарца) уьш йуста а;

Дешархойн таро хир йу Iама:

- фольклоран кегий жанраш (хIетал-метал, дагардар, аганан илли) практикехь карайерзон а, суртхIотторан гIирсийн (йиш-маIаш, уьшарш, интонаци) гIюьнца церан инсценировка йан а;
- билгалчу тексташна йогIу иллюстрациш карон, тексташ а, иллюстрациш а вовшашца йуста.

Йукъарчу дешаран дарийн декъехь дешархошна Iемар ду:

- дешаран Iаматах паргIат пайдаэца, аьлча а, биллабийн билгалонийн мотт беша; агIонехь билгалдаьхна могIанаш а, дешнаш а сихха карон; оьшу иллюстраци карон;
- хаамийн шина хьостанца (дешаран Iаматца а, ша болх бан леринчу тептарца а; дешаран Iаматца а, хрестоматица а) болх бан, аьлча а, Iаматан а, белхан тептаран а, хрестоматин а билламан билгалонаш дуьхь-дуьхьал хIиттон; ша болх бан леринчу тептаран а, хрестоматин а оьшу дакъош карон.

Коммуникативни дешаран дарашкахь дешархошна Iемар ду:

а) цхьаьна болх бар санна, хьасене хиларан гурашкахь:

- парти тIехь цхьаьна волчу лулахочуьнца болх бан, вовшашна йукъахь болх бекъа, шен болх кхочушбан а, вовшаша бина болх талла;
- кар-кара луш болх бан;

б) цхьаьна болх бар санна, хьасене хиларан гурашкахь:

- шина хьежамна а, шина агIонна а йукъара башхаллаш ган;

Дешархойн шаш бечу, шимма цхьаьна бечу, тобанца йа массара цхьаьна бечу белхан процесехь Iама таро хир йу:

- хаттаршна жобпаш тайп-тайпанчу кепехь дала мегаш хиларх кхета;
- ша тIетовш волу жоп тIечIагIдархьама текстехь кховда.

2-чу классехь дешар чекхдолучу хенахь дешархочунна Iемар ду:

- йешначун оьздангаллин чулацамах кхета, турпалхойн леларш оьздангаллин барамашца дуста;
- метофорийн, олицетворенийн, эпитетийн къоман шатайпаналлех кхета а, текстехь исбаьхьаллин сурткъагоран и гIирсаш ган а;
- нохчийн литературин говзарш йешаран процесехь йешаран хаарш шардар: хезаш а, дагахь а йеша, исбаьхьаллин а, дешаран а текстийн маьIна даран приемехь кхета;
- нохчийн литературин говзарш йешаран зеделлачух къамел шардарехь пайдаэца:

ладогІна/йешна текст йийцаре йарехъ дакъалаца, текстана тІе а тийжаш, шена хетарг тІечІагІдан;

- шен йешаран гуо шорбан;
- йешначу а, ладогІначу а говзарех хетарг искусствон кхечу кепех хиллачу синІаткъамца дуста.

«Къамелан а, йешаран а гІуллакхан кепаш» дакъа:

аудировани,

хезаш а, дагахъ а йешар,

текстан тайп-тайпанчу кепашца болх,

библиографин культура,

исбаъхъаллин говзаран текстаца болх,

къамелан культура.

Дешархошна Іемар ду:

- дийнна дешнаш хезаш деша, индивидуале таронашка хъаъжжина, йешаран чехкалла жим-жимма алсам а йоккхуш;
- довзаран а, бІаьргтохаран а, хъаржинчу а, талламан а йешаран процессехъ дагахъ йеша;
- доцца монологан алар хІоттон: хъехархочун хаттарна доцца а, даьржина а жоп;
- шеца къамел дечуьнга ладогІа (хъехархочуьнга а, классехъ цхъаьна доьшучаьрга а): цхъамма делла жоп тІаьххъе ца дала, кхечо делла жоп керлачу чулацамца тІедуза;
- нохчийн литературин 2–3 классикан цІе йаккха,
- кхузаманан 2–3 йаздархочун (поэтан) цІе йаккха;
- говзариин цІерш йаха а, церан чулацам боцца схъабийца а;
- дукхавезачу авторнан говзариин цІерш йаха а, церан чулацам боцца схъабийца а;
- говзаран тема а, коьрта маьІна а билгалдан (хъехархочун гІоьнца);
- говзариин турпалхойн амалийн (церан цІерш, портреташ, къамел) а, церан лелариин а мах хадон а, характеристика йала а;
- Дешнийн маьІнех кхетархъама МаьІнийн дошамах пайдаэца.

Дешархойн шаьш бечу, шимма цхъаьна бечу, тобанца йа массара цхъаьна бечу белхан процессехъ Іама таро хир йу:

- хъехархочо йоьшуш йолу текст Іалашонна тІехъажийна тІелацаран буха тІехъ аудированин корматалла кхиор;
- йешначун чулацамах болу шен хъежам барта бовзийта;
- тайп-тайпанчу авториин 6–8 байт дагахъ схъайийца (харжамца);
- жимачу бараман текст йуха схъайийца;
- ишколин билблиотекехъ киншкаш а, берийн муьран журналаш а хоржучу хенахъ мужалтан чулацамах а, ткъа иштта «Чулацам» йа «Корта» агІонах а пайдаэца;
- дарсашкахъ бечу балха йукъа хрестоматин а, ткъа иштта цІерчу а, школин а билблиотекийн киншкара тексташ йалон;
- говзаран текстана хаттарш дан а, хаттаршна жобпаш дала а.

«Литературоведенина йукъадалор» дакъа: байташкахъ йазийнчу говзаран башхаллаш йовзар (ритм, рифма и. кх. дІ.), говзариин башхаллаш вовшах къастор (халкъан а, авторан а туьйра, и. кх. дІ.), литературин приемаш йовзар (дустар, олицетворени, контраст, и. кх. дІ.).

Дешархошна Іемар ду:

- дийнатех лаьцна а, инзаре-тамашийна а туьйранаш вовшех къастон;
- инзаре-тамашийначу туьйранан башхаллаш къастон;
- дийцар а, туьйра а вовшех къастон;
- говзарехъ литературин меттан суртхІотторан вастийн гІирсаш карон (дустар, олицетворени, гипербола (хІума дестор олу вай), контраст; фигураш: йух-йуха алар).

Дешархойн Іама таро хир йу:

- авторийн берийн поэзехь фольклоран жанрийн башхаллаш карон: туйранан, дагардаран, чехкааларан, аганан иллин сюжетни-композицин башхаллаш;
- литературин а, фольклоран а жанраш йукъара дозанаш лелаш хилар карон (дийцара йукъахь туйранан элементаш хила йиш йу, инзаре-тамашийначу туйранехь – дийнатех лаьцначу туйранан башхаллаш, и. кх. дІ.);
- дуьнене поэтически хьежам хиларан башхалла стенца йу кхета;
- дуьнене поэтически хьежам байташкахь гайтина ца Іаш, прозехь а гойтуш хилар гучудала.

«Дешархойн кхоллараллин гІуллакхан элементаш» дакъа: ролашца йешар, инсценировка, драматизаци, барта дешнашца суртдиллар, репродукцишца болх, шаьш тексташ кхоллар.

Дешархошна Іемар ду:

- йешначун чулацамах кхета;
- текстан башхаллаца догІуш ма-хиллара оьшуш долу болар а, соцунгІаш а, азъайдар а кхета а кхеташ, харжа;
- исбаьхьаллин говзарш ролашца а, кар-кара луш а йеша;
- программехь билгалйина исбаьхьаллин говзарш лерсица синхааме тІеэца.

Дешархойн шаьш бечу, шимма цхьаьна бечу, тобанца йа массара цхьаьна бечу белхан процесехь Іама таро хир йу:

- поэзин а, прозин говзарш кьегина (къаьсташ) йеша;
- Іамат тІерачу иллюстрацишка хьовса а, исбаьхьаллин тексташца уьш йуста а;
- шайна хетарг а, тидам бинарг а барта довзийта.

Довзаран йукъарчу дешаран дарашкахь дешархошна Іемар ду:

- дешаран Іаматах паргІат пайдаэца: биллабийн билгалонийн мотт бешалур бу (маттах кхетар бу); «Чулацам» а, «Корта» а агІонашца оьшу текст карон а;
- текстан билгалйаьккхина фрагмент, агІонехь билгалдаьхна могІанаш а, дешнаш а сихха карон;
- хаамийн масех хьостанца (дешаран Іаматца, ша бечу белхан тептарца, хрестоматица; дешаран Іаматца а, дешаран дошамашца а; тексташца а, тексташна иллюстрацишка а) болх бан.

Коммуникативни дешаран дарашкахь дешархошна Іемар ду

а) цхьаьна болх бар санна, хьасене хиларан гурашкахь:

- парти тІехь цхьаьна волчу лулахочуьнца болх бан, вовшашна йукъахь болх бекъа, шен болх кхочушбан а, вовшаша бина болх талла;
- кар-кара луш болх бан;

б) цхьаьна болх бар санна, хьасене хиларан гурашкахь:

- шина хьежамна а, шина агІонна а йукъара башхаллаш ган, ша тІетовжаран бух а балош, цхьаьхьолу агІо йалон а;
- текстехь турпалхоша бовзийтина хьежамаш карон (лаха).

Талларан а, шаталларан а дешаран дарашкахь дешархочун Іама таро хир йу:

- схьабовзийтина хьежам тесктерчу могІанашца тІечІагІбан;
- тайп-тайпанчу хьежамийн тайп-тайпана баххаш хилар кхета.

3-чу классехь дешар чекхдолучу хенахь дешархочунна Іемар ду:

- нохчийн литературин говзарш Іаморан буха тІехь нохчийн меттан хьасене-эстетикин таронех кхета;
- ненан меттан литературех кьоман эхь-бехк а, ламасташ лардаран а, схьакховдоран а кьоман-культурин гІирс санна мехаллех кхетар;
- турпалхойн леларийн оздангаллин мах хадон а, цуьнан бух балон а;

- нохчийн литературин говзарш йешаран процесехь йешаран корматталла шарйан: хезаш а, дагахь а йеша, исбаьхьаллин а, Илманан а, дешаран а текстийн анализ йаран а, маъІна даран а зеделларг хила;
- нохчийн литературин говзарш йешаран зеделлачух къамел шардарехь пайдаэца: ладоьгІна/йешна текст иййцаре йарехь дакъалаца, текстана тІе а тийжаш, шена хетарг тІечІагІдан; йешначу йа ладоьгІначу текстан кепе хьаьжжина, и схьайийца (йерриге йа йоцца), дакъалоцучу турпалхойн цІарах литаретуриг говзар схьайийца;
- текстах кхетархьама а, кхин совнаха хаамаш бовзархьама а куьйгаллин хьостанех пайдаэца.

«Къамелан а, йешаран а гІуллакхан кепаш» дакъа:

- аудировани,
- хезаш а, дагахь а йешар,
- текстан тайп-тайпанчу кепашца болх,
- библиографин культура,
- исбаьхьаллин говзаран текстаца болх,
- къамелан культура.

Дешархошна Іемар ду:

- йешаран индивидуале болар тидаме а оьцуш, нийса а, къаьсташ а дийнна дешнаш хезаш деша;
- хьалха довзаран йешарехь а, йуха бІаьртохаран йешарехь а, харжаман а, йуха талларан йешарехь а дагахь йешар;
- Іамочу говзарийн авторийн – йаздархойн а, поэтийн а цІерш йаха, церан говзарийн цІерш йаха а, классехь йешначу текстийн чулацам боцца схьабийца а;
- дукха везачу литературин турпалхочух дийца;
- турпалхочуьнга йолу авторна ойла билгалйан;
- говзарийн турпалхойн мах хадон; тайп-тайпанчу говзарийн турпалхойн амалш вовшашца йуста;
- тайп-тайпанчу авторийн 6–8 байт дагахь йеша (харжамца);
- элементашца киншка йовза (автор, цІе, «Чулацам» агІо, иллюстрациш).

Дешархойн шаьш бечу, шимма цхьаьна бечу, тобанца йа массара цхьаьна бечу белхан процесехь Іама таро хир йу:

- шаьш киншка харжа а, цуьнан элементашца киншкин чулацам бовза а;
- билгалйина киншкеш шаьш йеша;
- йешначу говзарийн турпалхойн мах хадоран ойла йовзийта;
- дошамашца шаьш болх бан.

«Литературоведенина йукьадалор» дакъа: байташкахь йазйинчу говзаран башхаллаш йовзар (ритм, рифма и. кх. дІ.), говзарийн башхаллаш вовшаш къастор (туьйра а, дийцар а; дийнатех туьйра а, инзаре-тамашийна туьйра а, и. кх.дІ.), литературин приемаш йовзар (дустар, олицетворени, контраст, и. кх. дІ.).

Дешархошна Іемар ду:

- дийнатех лаьцна, инзаре-тамашийна, Іер-дахаран хьокъехь долу туьйранаш вовшех къастон;
- дийцар а, туьйра а вовшех къастон;
- авторийн литературехь исбаьхьаллин вастийн гІирсаш карон а, вовшех къастон а (приемаш: дустар, олицетворени, гипербола (хІума дестор олу вай), контраст; фигураш: йух-йуха алар).

Дешархойн таро хир йу Іама:

- дийнатех лаьцначу туьйранан кхиарх кхета;

- дуьненан тайп-тайпанчу халкъийн туьйранашкахь «лелаш йолу» сюжеташ («лелаш долу туьйранин дийцарш») карон.

«Дешархойн кхоллараллин гIуллакхан элементаш» дакъа: ролашца йешар, инсценировка, драматизаци, барта дешнашца суртдиллар, репродукцишца болх, шаьш тексташ кхоллар.

Дешархошна Iемар ду:

- йешначун чулацамах кхета; йешаран башхаллашца йогIуш йолу соцунгIа йан, азъайдар а, йешаран болар а харжа;
- программица билгалыйна йолу исбаьхьаллин говзарш лерсица тIелаца а, шайна хетарг барта схьадийца а;
- литературин текстан а, суртдилларн а, музыкин а говзариин маьIна дан, (гиначух, йешначух, хезначух шайн ойла а, синхаамаш а бовзийта);
- литературин текстийн диалогийн йаккхийчу фрагментийн инсценировкашкахь (ролашца ловзорехь) дакъалаца.

Дешархошна шаьш бечу, шимма цхьаьна бечу, тобанца йа массара цхьаьна бечу белхан процесехь Iама таро хир йу:

- байтийн а, прозин а текст хезаш йеша;
- Iамат тIерачу иллюстрацишка хьовса, музыкин говзаршка ладогIа, исбаьхьаллин тексташца а, суртдилларан говзаршца а царна тIехь гайтинчу ойланийн, синхаамийн, сагатдарийн хьежамца уьш йуста;
- барта а, йозанца а (аларца а/йа йощачу сочиненица) литературин а, суртдилларан а, музыкин а говзарш йийцаре йечу хенахь шайн хилла ойланаш а, тидамаш а бовзийта.

Довзаран дешаран дарийн декъехь дешархошна Iемар ду

- дешаран дошамийн корпусах паргIат пайдаэца, оьшу йолу дошаман статья сихха карон;
- дешаран Iаматах паргIат пайдаэца: биллабийн билгалонийн мотт бешалур бу (маттах кхетар бу); «Чулацам» а, «Корта» а агIонашца оьшу текст карон а;
- текстаца болх бан: цуьнан тема а, коьрта ойла (идея, сагатдар) а, дахаран тайп-тайпана агIонаш (хьежам, дIахIоттамаш, кхетаман латтам) а къастон;
- хаамийн масех хьостанца (дешаран Iаматца, ша бечу белхан тептарца, хрестоматица; дешаран Iаматца а, дешаран дошамашца а; дешаран Iаматца а, хаамийн тIетоьхначу хьостанашца а (дешаран кхечу гуларшца, библиотекин киншкашца, Интернетерчу хаамашца); тексташца а, тексташна иллюстрацишца а болх бан.

Дешархойн Iама таро хир йу:

- гуларш хIитторан алгоритм карайерзон: монографийн, жанрийн а, тематически а (шаьш терминаш – гуларийн къастамаш – лелош).

Коммуникативни дешаран дарашкахь дешархошна Iемар ду:

а) цхьаьна болх бар санна, хьасене хиларан гурашкахь:

- парти тIехь цхьаьна волчу лулахочуьнца болх бан, жимачу тобанехь, йоккхачу тобанехь: вовшашна йукъахь болх а, ролаш а йекъа, шен болх кхочушбан а, йукъарчу балха йукъа и дIатарбан а;

б) зIе хиларан гурашкахь хьасене хилар санна:

- схьабовзийтинчу хьежамийн а, агIонийн башхаллийн бухе дилларх кхета а, царех цхьахдолчунна тIетан а, йа шен хьежам дIабовзийта а хаа.

Цхьана къепене дерзийнчу дешаран кхочушдарийн декъехь дешна волучунна Iемар ду:

- ша-шен тидам бан а, болх дIабахьарна а, кхочушхиллачу жамIана а тIехь тидам бан а.

4-чу классехь дешар чекхдолучу хенахь дешархочунна Iемар ду:

- амал кхиарехь а, шен культура билгалйаларехь а нохчийн литературин мехаллех кхета;
- исбаьхьаллин текстан турпалхойн позицеш билгалйан, исбаьхьаллин текстан

авторан позицеш билгалйан;

- нохчийн литературин говзарш йешаран процесехь йешаран говзалла лакхайаккха: хезаш а, дагахь а йеша, исбаьхьаллин а, Гилманан а, дешаран а текстийн маъІна даран а, анализан а, хийцаран а коьрта кепаш карайерза а;
- къамел шардархьама нохчийн литературин говзарш йешаран зеделлачух пайдаэца: ладоьГІна/йешна текст йийцаре йарехь дакъа, цу текстана тІе а тийжаш, шена хетарг тІечІагдІан а, бух балон а; йешначун йа ладоьГІначун чулацам текстан кепе хьаьжжина, схьайийцаран (йерриге йа йоцца) кепехь бовзийта; йешначу говзариин буха тІехь барта дийцар хІоттон, хьасене хиларан декхарш тидаме а оьцуш (тайп-тайпанчу ладоьГІархошна);
- оьшуш йолу литература ша харжа, шен йешаран гуо кхолла а, шорбан а;
- текстах кхетархьама а, кхин сов хаамаш бовзархьама а куьйгаллин хьостанех пайдаэца.

«Къамелан а, йешаран а ГІуллакхан кепаш» дакъа: аудировани, хезаш а, дагахь а йешар, текстан тайп-тайпанчу кепашца болх бар, библиографически культура, исбаьхьаллин говзаран текстаца болх бар, къамелан тІекарenan культура.

Дешна волучунна хуур ду:

- довзаран а, бІаьргтохаран а, хаьржинчу а, талламан а йешаран процессехь дагахь йеша;
- говзаран тема а, коьрта оила а билгалйан; текст маъІнийн дакъошка йекъа, текстан план хІоттон а, йухасхьайийцарехь цунах пайдаэца а; текст йоцца а, ма-йарра а йухайийца;
- классехь Іамийнчу литературин коьртачу говзариин чулацам бовзийта а, церан авторш а, цІерш а билгалйан а;
- «СтелаІад» цІе йолчу берийн журналан коьрта чулацам бийца (рубрикийн тІеГІанехь);
- говзариин турпалхойн амалийн мах хадон; цхьана а, тайп-тайпанчу а говзариин турпалхойн амалш вовшашца йуста; авторна турплахочуьнга болу хьежам билгалбан;
- байтин говзарш йа цу йукъара кийсакаш (харжамца) дагахь йеша, йешаран хотІах лаьцна классерчара олург парГІат тІелаца;
- литературин говзарх йа турпалхочух ша аьллачунна бух балор, говзара йуккъерчу фрагменташца йа къаьстинчу моьГІанашца и тІечІагдІан;
- элементашца киншка йовза (автор, цІе, титульни агІо, «Чулацам» агІо, аннотаци, иллюстрациш);
- къаьстинчу говзарна а, говзариин гуларна а аннотаци хІоттон;
- тайп-тайпан декхарш кхочушдаран Іалашонца библиотекехь ша киншка харжа (магийнчу спискаца йешар; билггалчу темина барта хаам кечбар);
- йешначу говзариин турпалхойн мах хадор довзийта, классерчарна хетарг гІиллакхехь тІелаца;
- хааман тайп-тайпанчу хьостанашца ша болх бан (дошамаш а, тайп-тайпана справочникаш а йукъалоцуш).

«Литературоведина йукъавигар» дакъа: рифмийн кепаш къастор, халкъан кхоллараллин а, авторийн литературин а говзариин жанрийн башхаллаш къастор, текстехь литературин приемаш (дустар, олицетворени, контраст, гипербола, и. кх. дІ.) йовзар а, царах пайдаэцаран бахъанех кхетар а.

Дешна волучунна Гемар ду:

- исбаьхьаллин культурин кхиаран коьрта некъ ган: халкъан кхолларалли тІера авторийн кепашка кхаччалц;
- халкъан говзарш авторийнчарах къастон;

- авторийн литературехь исбаъхьаллин вастийн гИрсаш карон а, вовшах къастон (дустар, олицетворени, гипербола («даздар» олу), контраст, йух-йуха алар, рифмин тайп-тайпана кепаш) а.

Дешна волучун ша бечу, шимма цхъаьна бечу, тобанца йа массара цхъаьна бечу белхан процессехь Iама таро хир йу:

- дуьненан халкъийн, нохчийн а, оьрсийн а туьйранашкахь мифашкахула дуьне дуьне довзаран башхаллаш;
- байтан маънин а, поэта хаьржинчу байт кхолларан кепан а зIе карон (классикин а, кхузаманан а поэзин масалш тIехь);
- исбаъхьаллин говзар кхолларехь йаздархочун (поэтан, художникан) кхоллараллин биографин ролах кхета;
- исбаъхьаллин тайп-тайпанчу кепашна (литературин, музыкин, суртдилларан) йукъайогIу говзарш царан тематически цхъаьнайарца йуьстина ца Iаш, царан авторийн дуьнене хьежаман буха тIехь (говзарехь гайтина йолу ойланаш) а йуста йиш йолуш хилар.

«Дешархойн кхоллараллин гIуллакхан элементаш» дакъа: ролашца йешар, барта дешнашца суртдиллар, репродукцишца болх, шашь тексташ кхоллар (йазйар).

Дешна волучун шашь бечу, шимма цхъаьна бечу, тобанца йа массара цхъаьна бечу белхан процессехь Iама таро хир йу:

- байтийн а, прозин а текст хезаш йеша:
- классерчаьрца литературин а, суртдилларан а, музыкин а говзарш царна тIехь гайтинчу ойланийн, синхаамийн, сагатдарийн хьежамца йийцаре йар;
- барта а, йозанца а (аларца а/йа йоцпачу сочиненица) литерутурин а, суртдилларан а, музыкин а говзарш йийцйаре йечу хенахь шайн хилла ойланаш а, тидамаш а бовзийта.

Довзаран дешаран дарийн декъехь дешна волучунна Iемар ду:

- текстаца паргIат болх бан: талла билгалйинчу аспектах хаамаш билгалбан хаа, билгалйина аспект сазон; талламан аспект сихха хийца хаа;
- карарчу дешаран киншки тIехь а, комплектан кхечу киншкахь тIехь а паргIат хIума лаха; дешаран дошаман корпусех пайдаэца, школин библиотекин фондехь лаха; оьшу хаамаш лаха а, дешаран тайп-тайпанчу Iалашонашкахь цунах пайдаэца а;
- хаамийн тайп-тайпанчу хьостанашца паргIат болх бан (текстан кепехь, суртдилларан я музыкин говзаллехь санна схьагайтинчу).

Коммуникативни дешаран дарашкахь дешна волучунна Iемар ду:

а) цхъаьна болх бар санна, хьасене хиларан гурашкахь:

- дешаран кооперацин тайп-тайпанчу кепаш (шимма цхъаьна бен болх, жимачу тобанехь болх, йоккхачу тобанехь болх) а, социалан тайп-тайпана ролаш (дIахьошверг а, кхочушдийриг а) а;

б) зIе хиларан гурашкахь хьасене хилар санна:

- схьабовзийтинчу хьежамийн а, агIонийн башхаллийн бухе дилларх кхета а, царах цхъахдолчунна тIетан а, йа шен хьежам дIабовзийта а хаа.

Цхъана къепене дерзийнчу дешаран кхочушдарийн декъехь дешна волучунна Iемар ду:

- ша-шен тидам бан а, болх дIабахьарна а, кхочушхиллачу жамIана а тIехь тидам бан а.

Амал кхиаран дешаран кхочушдарийн декъехь дешна ваьллачун Iама таро хир йу:

- шен леларан культура а, дуьненах кхетар а кхолладаралехь литературин йешаран мехаллах кхета;
- шен оьздангаллин-этически къилба цхъана хорша дерзон (говзариин анализ йаран новкъахь а, царан хьокъехь къамел дечохь а эхь-бехкан мах хадон а, харжам бан а зеделарг гулдан).

Нохчийн литературин тематикин планировани

1 класс (66 сахьт)

№ п/п	Программин дакъойн а, темийн а цIераш	Сахьтийн барам			Электронни дешаран ресурс.
		Разделан сахьташ	Талламан белхаш	Кхоллараллин белхаш	
1.1.	<p>Къамел кхиор Пачхьалкахан а, къоман а билгалонаш (шатлакхан илли, хIост). Беснаш. Светофор. Ишколехь. Iаламан дуьне (цIера дийнаташ а, акхарой а, олхазарш, сагалматаш, олхазарш, дитташ, хасстоьмаш, стоьмаш). КIиранан денош. Байташ, дагардарш, нохчийн абатан элпех хIетал-металш</p>	8	0	0	https://desharkho.ru/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		8	0	0	
2.1.	<p>Йеша Iамор Дешдакъошца йешарна тIера жим-жимма довлуш дийнна дешнаш шера а, кхеташ а деша хаарна тIедовлар (текстах кхета таро лучу йешаран индивидуальни боларца догIуш йешаран чехкалла (масалла). Йешаран орфоэпически барамаш ларбар. Кепана а, тайпанна а цхьатера йоцучу текстийн маЪнийн башхаллаш аз айдеш хийцарца схьагайттар.</p>	49	0	0	https://desharkho.ru/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		49	0	0	

3.1.	<p>Дикачу адаман г1уллакхаш. Деза дешнаш. Дийца,муьлхачу басахь хуьлу х1уманаш. Вайн Даймохк. Соблжа-Г1ала Вайн турпалхой: Кадыров Ахьмад-Хьаьжа Нурадилов Ханпаша. Вайн йаздархой: Айдамиров Абузар. Гайсултанов 1умар. Махмаев Жамалди. Ж.Махмаев «Доттаг1алла»,«Къоман хазна», «Дей,буьйсий»,«Дайна де»,«Бераш вайн хинйолу т1аьхье ю..», «Дуьло,бераш,делий вай» 1-Хь Хатуев «Зингат» 1.Демеев «Малонче» С.Эдилов «Г1ан», «Беркат»</p> <p>«Даймохк» бохучу дашах кхетам хир бу. Даймохк безар а, ларбар а, 1алашбар а х1ун ду хуур ду.</p> <p>Пачхье х1ун йу хуур ду. Нохчийн Республикин коьртачу г1алин – Соблжа-Г1алин – це йевзар йу. Соблжа-Г1алин йоцца истори йевзар йу. Д1адаханчу шерийн турпалхойх а, кхузаманан турпалхочух шен дахарх нохчийн къоман дуьхьа д1аделлачу Кадыров Ахьмад-Хьаьжех а хаарш хир ду. Текстан хиламийн анализ йан а, адамийн Даймехкан дуьхьа леларех а, шайн дуьхьа леларх а кхета 1емар бу.</p> <p>«Доттаг1алла», «беркат», «дикалла», «кьинхьегам безар», «г1иллакх» боху кхетамаш а бевзар бу, адаман дахарехь</p>	9	0	0	https://desharkho.ru/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
------	--	---	---	---	--

	церам мехаллах а хкетар бу. Кхидла хур ду хаарш шардар: ойна а йеш, кхета а кхеташ, йешар, йешначу говзарийн турпалхойн леларийн анализ йан; кьабсташ а, кхеташ а дийнна дешнаш дешар.				
Дерриг:		9	0	0	
Программица сахьтийн барам		66	0	0	

**Нохчийн литературин тематикин планировани
2 класс (68 сахьт)**

№ п/п	Программин дакъойн а, темийн а цѳераш	Сахьтийн барам			Электронни дешаран ресурс.
		Разделан сахьташ	Талламан белхаш	Кхоллараллин белхаш	
Дакъа 1. «Даймехкан 1алам. Аьхке. Гуьйре»					
1.1.	Аьхке дагалацар. Чѳерий дахар. Д. Кагерманов «Догла дар» Гуьйренан тидамаш. И. Демеев «Гла». В. Бианки «Чан кѳорнеш лийчор». Э.Мамакаев «Гуьйренан 1уьйре».	6		0	https://desharkho.ru/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дакъа 2. «Гиллакх-обздангаллах лаьцна»					
2.1.	Денний, нанний дика хилар. В.Осеева «Кѳентий». Э.Мамакаев «Нана». В.Осеева «Йоккха стаг» «Цѳена хи» Цѳена хила вай. Харц лийна 1у. Х1ума яар. Пайхамаро нийсонах лаьцна аьлларг.	8		0	https://desharkho.ru/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/

	Хатуев. «Гиллакх» Б.Дикаев «Берашка-сайн доттаг 1шка». Талламан болх хялхарчу чийрикна лерина.				
Дакъа 3. «Берийн дахар»					
3.1	Ж. Махмаев «Маликатан доттаг 1ий.» Т. Ахмадова «Нура». З. Муталибов «Дешархойн кыйсадаларш». 1. Гайсултанов «Доллучун шен хан ю». П. Абубакарова «Дешнех ловза».	5			https://desharkho.ru/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дакъа 4. «Вайн доттаг 1ийн дийнаташ»					
4.1	«Вайн доттаг 1ийн дийнаташ» Х. Берсанов «Бексолтан алаша». Ж. Махмаев «Ши к1еза». Хь. Саракаев «Борзик». Э. Мамакаев «Тхан пису». Э.Мамакаев «Акхарой долчоь» Ш. Макалов «Дехкий дийна муха дисира». А. Тапалаева «Массарна дерг-ловзар». Хь. Саракаев «Х1орш х1ун ю?».	8		0	https://desharkho.ru/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дакъа 5. «Болх-доккха хазахетар»					
4.1.	Талламан болх шолг1ачу чийрикна лерина З. Муталибов «Муьлхха а болх обьшуш бу» Ж.Махмаев «Маликат». 1. Гайсултанов «Пхьола». Д. Кагерманов «Говзанчаш». Х.Ошаев «Ши накъост». Г. Балл «Цхъана меттеь ца соцу мало».	7		0	https://desharkho.ru/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/

Дакъа 6. «1а»					
6.1	1.Мамакаев «1а», Э. Мамакаев «Керла шо». Туйра «1аьнан оьг1азло», Ж. Махмаев «Салазаш хахкар». Хь. Саракаев «Дарц». Д. Кагерманов «Г1ура – дада». Хь. Саракаев «Х1ара маца хуьлу?».	7			https://desharkho.ru/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дакъа7. «Вайн Даймохк»					
7.1	«Вайн Даймохк» Нефтах х1ун йоккху? 1. Кусаев «Сан Г1ала». Хиш. Вайн хиш чохь хуьлу ч1ерий. Ж. Махмаев «Машар».	4			https://desharkho.ru/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
7.2	«Б1аьсте, б1аьсте йеьна кхечи!» Хь. Сатуев «Вайн бераш». Талламан болх кхоалг1ачу чийрикна лерина. Л. Н. Толстой «Б1аьсте». Хь. Саракаев «Х1ун ю иза?». 1.Гайсултанов «Б1аьста хуьнхахь». Д. Кагерманов «Алкханчаш». В. Бианки «Пхьагал дитта т1ехь». «Муха дог1а деза синтар». Д.Кагерманов «Со а вьоду». Н.Н. Носов «Хорсамех лаьцна» (2с.).	14			
Дакъа 8. Нохчийн халкъа барта кхолларалла»					
8.1	Цицигий, дахий. Кицанаш.	12			

	Х1етал-металш. Чехкааларш. Дагардарш. Туьйра «Майра пхьагал». Туьйра «Цаьпцалгий, зингаттий». Туьйра «Газа-гуьзалгий, сира борззий», Туьйра «Зуй, пхьагаллий». Талламан болх доьалг1ачу чийрикна лерина. Туьйра «Борззий,цхьогаллий,ломмий»				
Даьа 8. Жам1даран таллар					
8.1	Контролни болх /Тестировани/		1		
Дерриг:		68			
Программица сахьтийн барам		68	1		

Нохчийн литературин тематикин планировани

3 класс (68 сахьт)

№п/п	Программин даьойн а, темийн а ц1ераш.	Сахьтийн барам			Электронни дешаран ресурс
		Декъан сахьташ	Талламан белхаш	Кхоллараллин белхаш	
Даьа 1. Даймехкан косташ.					
1.	А. Сулейманов «Даймахкана, вайн халкъана», «Ирс, ахь х1ун до? Стенга доьду?» Ш. Арсанукаев «Б1ешерийн кьийсамехь».	2			https://desharkho.ru/ www.urok95.ru https://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		2			
Даьа 2. Аьхе а, гуьйре а.					

2.	Ш. Арсанукаев «Аьхкенап Гуьйре». М. Сулаев «Догла деанчул тлаьхьа». Д. Кагерманов «Аьхке». З. Муталибов «Оха болх а бо, деша а добышу». Ж. Махмаев «Мангалкомарш». Хь .Хасаев «Комаьрша хьун». Хь. Осмиев «Гуьйре». Х. Эдилов «Гуьйре». Хь. Хасаев «Гуьйре тлекочуш». Д. Кагерманов «ГаргIлеш, «хабарш» а дуйцуш». Э. Мамакаев «Гуьйренан суьрташ».	10			https://desharkho.ru/ www.urok95.ru https://ps95.ru/nohchiyn- tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		10	1		
Даькьа 3. Вайн Даймохк.					
3.	Вайн республика. Д. Кагерманов «Сан Кавказ». Ш. Рашидов «Даймахке безам».	2			https://desharkho.ru/ www.urok95.ru https://ps95.ru/nohchiyn- tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		2			
Даькьа 4. Iалам лардар – иза Даймохк ларбар ду.					
4.	М. Пришвин «Сан Даймохк». Р. Ахматова «Эвлахь». Хь. Хасаев «Бен». Хь. Саракаев «Асвадан адамалла». 1. Гайсултанов «Экскурси». Хь. Хасаев «Бохам».	7			https://desharkho.ru/ www.urok95.ru https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		7			
Даькьа 5. Берийн дахар.					
5.	Хь. Саракаев «Тхойшинна эсий дажо лаба». Ж. Махмаев «Коран ангали». Гайсултанов «ЯрагIи». Хь. Саракаев «ЖIов, морзаххий, херх схьаобций». I. Чантиев «Стенна вара Мурад гIайгIане». З. Муталибов «Мустапан каранаш». Д. Кагерманов «МазлагIехь». I. Гайсултанов «Уггар мехалниг».	11			https://desharkho.ru/ www.urok95.ru
Дерриг:		11	1		
Даькьа 6. Даймохк вай кьинхьегамца хьестабо.					
6.	М. Сулаев «Лабттана гергахь ваьшна тIера декхарш». Р. Нашхоев «Соьга йуха хабар дийцало». Ш. Арсанукаев	7			https://desharkho.ru/ www.urok95.ru

	«Сан йиша». Т. Закаев «Сох а хир ву г1ишлойархо». М. Ахмадов «Асарахь».				https://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		7			
Дакъа 7. 1а.					
7.	М. Сулаев «Лайн чимаш», «1а дулуш». Хь. Хасаев «Хьуьнхахь 1а». Ж. Махмаев «Ло деана». Д. Кагерманов «1аьнан хьаша». I. Мамакаев «1а». I. Гайсултанов «Цергков». Ш. Рашидов «1ай». Хь. Саракаев «Дуьххьарлера хьуьнар». Ш. Арсанукаев «1аьнан суйре». I. Чантиев «1аьнан а, аьхкена хилла къовсам».	11			https://desharkho.ru/ www.urok95/ru https://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		11			
Дакъа 8. Б1аьсте йог1у, б1аьсте йог1у!					
8.	М. Сулаев «Б1аьстенца дека лаьттан зевне илли», «Б1аьсте». I. Гайсултанов «Б1аьсте т1ейог1уш». I. Мамакаев «Б1аьстенан юьхь». В. Саидов «Барх1алг1а март». Хь. Саракаев «Мамина совг1ат». Хь. Хасаев «Хьуьнан акхарой б1аьста», «Зевне хьеший». Хь. Сатуев «Б1аьсте йог1у», «Б1аьстенан дог1а». I. Гайсултанов «1алам хаздан деза». Д. Кагерманов «Арахь».	12			https://desharkho.ru/ www.urok95/ru https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		12	1		
Дакъа 9. Халкъан барта кхолларалла.					
9.	Туйранаш, шира дийцарш. Бабин Ч1ирдиг. Ден весет. Бекхам. Тешам боцу лулахой.	5			https://desharkho.ru/ www.urok95/ru https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		5			
10.	Контролни болх /Тестировани/	1	1		
Дерриг		1			
Программин сахътийн барам		68	1		

Нохчийн литературин тематикин планировани

4 класс (68 сахът)

№ п/п	Программин дакъойн а, темийн а цѐраш	Сахътийн барам			Электронни дешаран ресурс.
		Декъан сахъташ	Талламан белхаш	Кхоллараллин белхаш	
1.1.	Хь. Хасаев. «Беркате аьхке З. Сулейманова. «Аьхкенан сурт» 1.Мамакаев. «Дагалецамаш З. Сулейманова. «Чеглардиг» М. Мамакаев. «Гуьйре» Хь. Хасаев. «Шийла 1уьйре» Ш. Окуев. «Гуьйре».	7			https://desharkho.ru/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		7			
2.1.	Таймин Биболатан или Эла Мусосттий, Адин Сурхой. Эла Мусосттий, Адин Сурхой. Астаг1а Тимар Астаг1а Тимар Гайсултанов. «Йуург ца хилча» Гайсултанов. «Йуург ца хилча» Талламан болх (хьалхарчу чийрикна лерина) П. Хатуева. «Кьонах хьанах олу?».	9			https://desharkho.ru/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
2.2	Вайн республика-Нохчийчоь В. Баширов. «Сан хьоме Нохчийчоь» Т. Ахмадова, 1. Алиев. «Декалахь сан или» С. Яшуркаев. «Пасха» С. Яшуркаев. «Пасха» М. Ахмадов. « Нохчийн хиш»Арсанукаев Ш.	5			https://desharkho.ru/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
2.3	Вайга туьйранаша кхойкху «Муьлха йоккха хилла?»	16			https://desharkho.ru/

	<p>Чантиев. «Хъекъал тоьлла» А. Дадуев. «Мара байна Салман» А. Дадуев. «Мара байна Салман» «Къоьллел хъекъал тоьлла». «Къоьллел хъекъал тоьлла». З. Джамалханов. « Хъекъал долу йо1 а кхиэлахо а» З. Джамалханов. « Хъекъал долу йо1 а кхиэлахо а» Талламан болх (шолг1ачу чийрикна лерина) З. Джамалханов. «Хъекъал долу воккха стаг а, кьиза эла а » З. Джамалханов. «Хъекъал долу воккха стаг а, кьиза эла а » Охх1ай Охх1ай Махана аьлла баркалла 1.Гайсултанов Дашо б1араш 1.Гайсултанов Дашо б1араш</p>				https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		30			
3.1.	<p>С. Бадуев «Со кхин хьуна декар дац. » С. Бадуев «Со кхин хьуна декар дац. » С. Бадуев «Дуьйлало» М.Мамакаев «Хьуьнхахь» 1.Мамакаев «Даймохк» 1.Гайсултанов. «Диканиг» 1.Гайсултанов. «Диканиг» 1.Гайсултанов «Цунна х1унда хаьа дерриг а?» 1.Гайсултанов «Цунна х1унда хаьа дерриг а?» Х.Эдилов «Ло дог1уш» Талламан болх (кхоалг1ачу чийрикна лерина)</p>	11			https://desharkho.ru/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
3.2	<p>Сийлахь-доккхачу зеран муьрехь Хь. Саракаев «Синтем боцу денош» Хь. Саракаев «Синтем боцу денош» 1.Зайнутдинов «К1ентан дуьхьа» 1.Зайнутдинов «К1ентан дуьхьа» 1.Ахмадов «Баьпкан йуьхк»</p>	6			https://desharkho.ru/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/

	1.Ахмадов «Баьпкан йуьхк»				
3.3	Болх бе, халкъан дуьхьа ваха- 1.Гайсултанов «Йухаверза йиш яц» 1.Гайсултанов «Йухаверза йиш яц» Х.Берсанов. «Жима Зарет» 1.Гайсултанов.«СовгIаташ» 1.Гайсултанов.«СовгIаташ» 1.Гайсултанов «ЧIегIардиган бен» 1.Гайсултанов «ЧIегIардиган бен» С. Гацаев. «ЭхI, хьо мерза илли » З.Джамалханов «8-гIа Март» Ш.Рашидов «Ахьа суна гечделахь» Талламан болх (добалгIачу чийрикна лерина) 1.Мамакаев»БIабстенан Iуьйре» 3.Сулейманова «Зу халхайолу» 3.Сулейманова «Зу халхайолу»	14			https://desharkho.ru/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		31			
8.1	Контролни болх /Тестиновани/	1	1		
Дерриг:		1			
Программица сахьтийн барам		68	1		

